

Prospectie met ingreep in de bodem aan
de Kleine Steenweg in Wilrijk

Fodio Rapport 26

COLOFON

Opgraving ☐ Prospectie ☒

Vergunning nr. 2016/187
Naam aanvrager Jan De Beenhouwer
Naam site Wilrijk Kleine Steenweg 68

Opdrachtgever

Dela Building NV
Hensbergelei 26
B-2930 Brasschaat

Uitvoerder

Fodio bvba
Turnhoutsebaan 277
B - 2110 Wijnegem

Projectuitvoering

Jan De Beenhouwer, Marleen Arckens, Gerben Bervoets

Fodio rapport 26

Wettelijk Depot D/2017/13.179/3

© 2017 Fodio bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Fodio.

INHOUD

1. Inleiding	5
1.1 Administratieve fiche.....	6
1.2 Omschrijving van de onderzoeksopdracht	8
2. Archeologisch bureauonderzoek	9
2.1 Geografische en topografische situering	9
2.2 Geomorfologische situering van de site	10
2.3 Bodemkundige situering van de site	10
2.4 Historische situering aan de hand van cartografische bronnen	12
2.5 Archeologische situering	17
2.6 Besluit.....	19
3. Werkwijze	20
3.1 De geplande ruimtelijke ontwikkeling	20
3.2 Werkwijze.....	21
3.2.1 Proefsleuven en profielputten.....	21
3.2.2 Registratie.....	21
3.2.3 Basisverwerking.....	21
4. Bodemopbouw	22
5. Sporen.....	23
6. Vondsten	25
7. Antwoord op de onderzoeksvragen.....	28
8. Conclusie en aanbeveling	31
Bibliografie.....	32
Archeologische periodes in Vlaanderen	34
Lijst van de afbeeldingen	35

Elektronische bijlagen

1. Fotoset
2. Coördinaten referentiepunten
3. Sporenlijst
4. Vondstenlijst
5. Fotolijst
6. Coupe- en profieltekeningen

Elektronische bijlagen: plannen

1. Allesporenplan
2. Allesporenplan met TAW
3. Allesporenplan gefaseerd

1. INLEIDING

Het archeologisch onderzoek in Wilrijk aan de Kleine Steenweg 66-86, op de percelen Afdeling 2, Sectie A, 336XY, 334P2 en 332V8 in opdracht van Dela Building NV, kadert in de bouw van een meergezinswoning voorzien van een ondergrondse parkeergarage. De realisatie van dit project kan een bedreiging vormen voor archeologisch erfgoed dat zich mogelijk in de bodem van het projectgebied bevindt. In navolging van het zorgplichtprincipe, ingeschreven in het decreet houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium van 30 juni 1993, voorzag het Agentschap Onroerend Erfgoed daarom een archeologisch waarderend onderzoek in de vorm van een prospectie met ingreep in de bodem.

Aan het veldwerk ging een archeologische voorstudie vooraf die de gekende topografische, geologische, historische en archeologische aspecten van het projectgebied schetst. Op 2 juni 2016 werd een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd. Dit rapport bespreekt de resultaten van het archiefwerk en het terreinwerk en is vergezeld van digitale bijlagen met daarop het algemeen sporenplan en het opgravingsarchief.

Het team bedankt Dela Building voor de opdracht en David Araya die voor de opdrachtgever de werken opvolgde. Karen Minsaer en Anne Schrijvers van de Dienst Archeologie van de stad Antwerpen stonden in voor de archeologische trajectbegeleiding en de wetenschappelijke begeleiding.

1.1 Administratieve Fiche

Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Wilrijk
	Site	Kleine Steenweg 66-86
Kadastrale gegevens		Afdeling 2, Sectie A, 336XY, 334P2 en 332V8
Bounding Box		punt 1: x151320,00 / y206748,50 punt 2: x151381,30 / y206697,10
Onderzoek		Archeologische prospectie met ingreep in de bodem
Opdrachtgever		Dela Building NV
Uitvoerder		Fodio bvba
Archeologen		Jan De Beenhouwer (vergunninghouder), Marleen Arckens, Gerben Bervoets
Archeologische trajectbegeleiding		Karen Minsaer en Anne Schrijvers
Wetenschappelijke begeleiding		Karen Minsaer
Vergunningsnummer		2016/187
Projectcode		WIKL
Begindatum terreinwerk		20 mei 2016
Einddatum terreinwerk		8 juni 2016
Oppervlakte projectgebied		1955 m ²
Oppervlakte onderzoeksgebied		1655m ²
Oppervlakte proefsleuven		184 m ²
Bewaarplaats archief		Dela Building NV Hensbergelei 26 B-2930 Brasschaat
Bewaarplaats vondsten		Dela Building NV Hensbergelei 26 B-2930 Brasschaat
Kadastraal percelenplan		Fig. 1
Topografische kaart		Fig. 2

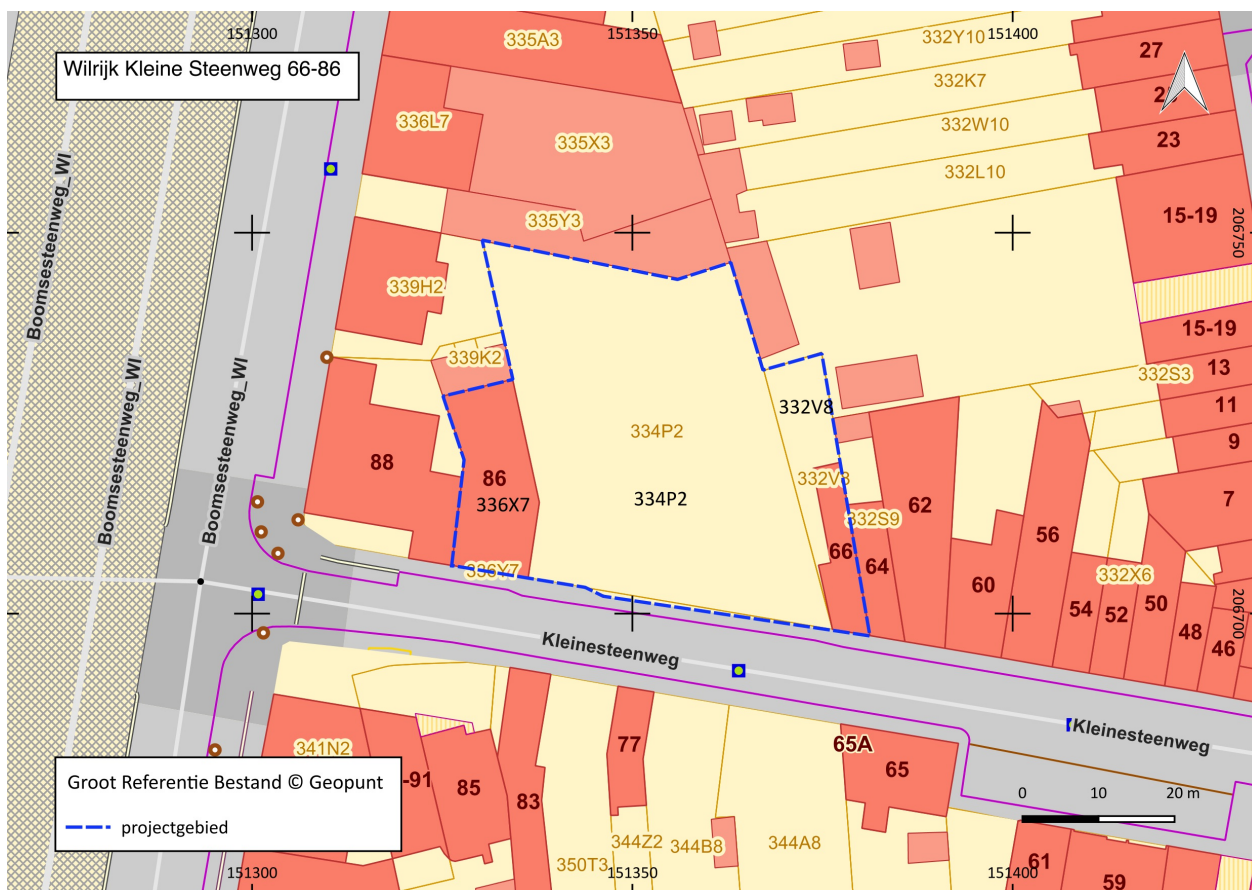

Fig. 1 Uitsnede uit het Groot Referentie Bestand 1:2000 met aanduiding van het projectgebied. © Geopunt

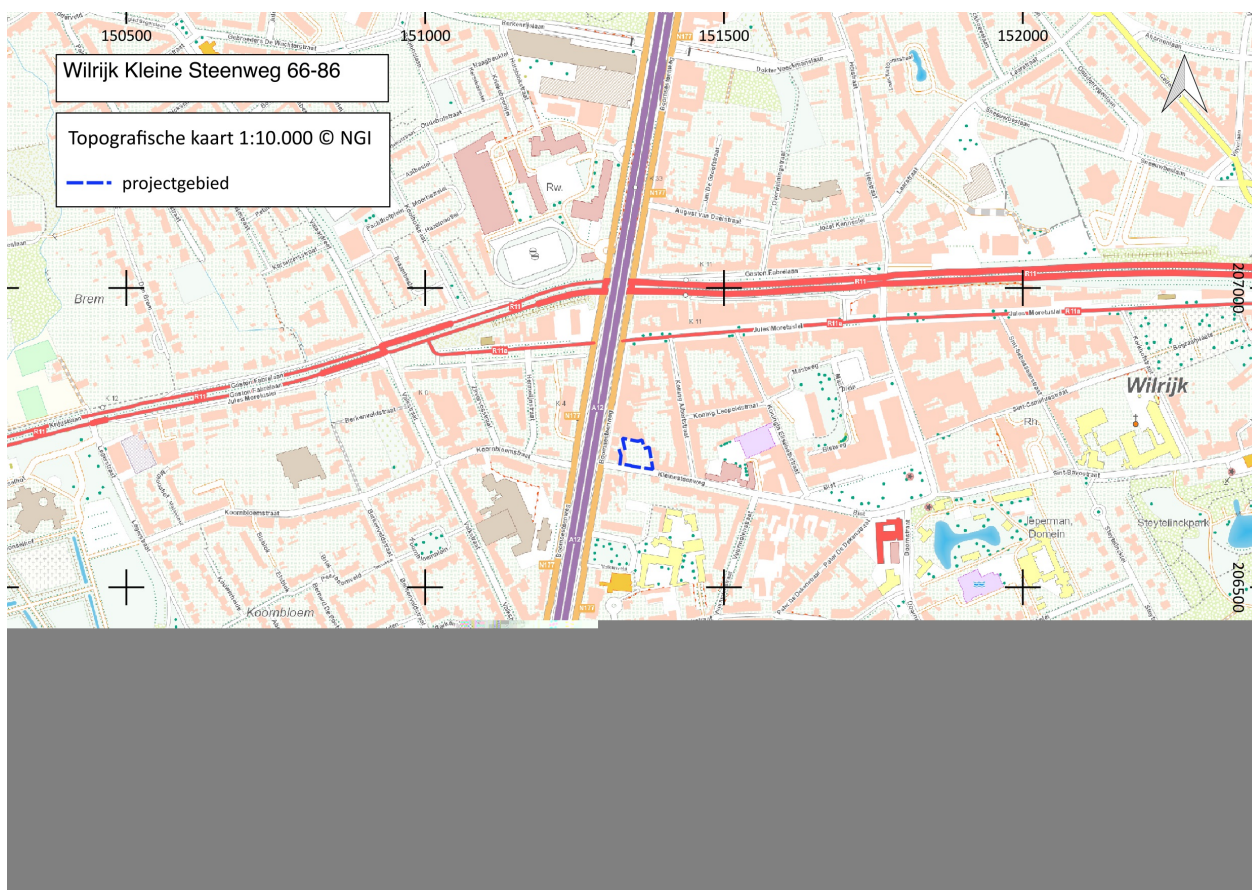

Fig. 2 Uitsnede uit de topografische kaart 1:10000 met aanduiding van het projectgebied. © NGI

1.2 Omschrijving van de onderzoeksopdracht

De archeologische prospectie met ingreep in de bodem heeft tot doel het projectgebied archeologisch te evalueren. Dit houdt in dat het archeologisch erfgoed wordt opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd en dat de potentiële impact van de geplande werken op de archeologische resten wordt bepaald. Onderdeel van de evaluatie is dat er mogelijkheden worden gezocht om in situ behoud te bewerkstelligen en indien dit niet kan, worden er aanbevelingen geformuleerd voor vervolgonderzoek.

Zoals bepaald in de Bijzondere Voorwaarden bij de opgravingsvergunning opgesteld door het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse Overheid formuleert het onderzoek een antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- Welke zijn de waargenomen horizonten, beschrijving + duiding?
- Waardoor kan het ontbreken van een horizont verklaard worden?
- In hoeverre is de bodemopbouw intact?
- Is er sprake van een of meerdere begraven bodems?

- Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Kan op basis van het sporenbestand in de proefsleuven een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van occupatie?
- Zijn er indicaties (greppels, grachten, lineaire paalzettings, ...) die kunnen wijzen op een inrichting van een erf/nederzetting?
- Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van funeraire contexten?
- Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen archeologisch vindplaatsen?
- Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden (incl. de argumentatie)?
- Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?
- Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?
- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?

- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling: hoe kan deze bedreiging weggenomen of verminderd worden (maatregelen behoud in situ)?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven:
  1. Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
  2. Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?
- Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?
- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

2. ARCHEOLOGISCH BUREAUONDERZOEK

Om een beeld te schetsen van het fysisch geografisch kader werd een beroep gedaan op de topografische kaart van België in digitale versie¹, de tertiairgeologische kaart, de quartairgeologische kaart, de bodemkaart volgens Belgische classificatie², het kadastraal percelenplan en de luchtfoto's beschikbaar via Geopunt Vlaanderen.³ De opdrachtgever leverde een plan en doorsneden van het ontwerp.

Voor de historische situering van het onderzoeksgebied werd een beroep gedaan op de Ferrariskaart (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841), de kaart van Vandermaelen (1846-1854) en de kadasterkaart van Popp. Er werd gewerkt met de WMS-lagen van de kaarten beschikbaar voor QGIS via de plug-in van Geopunt Vlaanderen. Daarnaast werden via cartesius.be de topografische kaarten van 1863, 1892, 1914 en 1947 geconsulteerd.

Door op de recente topografische kaart en het kadastraal percelenplan de historische gegevens te georefereren, werd de historische dimensie van het landschap in de zone van het projectgebied zo goed mogelijk gereconstrueerd. De indeling en inrichting van het landschap kregen bijzondere aandacht. Het historisch grondgebruik werd vergeleken met de huidige toestand, om de impact van eventuele verstoring te kunnen inschatten.

De gegevens van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vormden de basis voor de archeologische situering van het onderzoeksgebied aan de hand van de gelokaliseerde archeologische sites en vondsten in de omgeving van het onderzoeksgebied.

2.1. Geografische en topografische situering

Antwerpen omvat naast de eigenlijke stad ook een zestal randgemeenten, waaronder Wilrijk, die sinds 1983 een district zijn van de grootstad. Wilrijk grenst in het noorden aan Antwerpen, in het noordoosten aan Berchem, in het oosten aan Mortsels/Edegem, Aartselaar in het zuiden en Hemiksem/Hoboken in het westen. Wilrijk wordt van noord naar zuid doorsneden door de E19, de Prins Boudewijnlaan en de Boomsesteenweg. Het projectgebied ligt 50 m ten oosten van de Boomsesteenweg aan de Kleine Steenweg die de Boomsesteenweg en De Bist verbindt.⁴ Wilrijk centrum, rond de driehoekige bist, wordt gekenmerkt door zeer heterogene lintbebouwing. Het is terug te vinden op de topografische kaart 1:10000, kaartblad Hemiksem 15/7 N.

De belangrijkste waterloop in het gebied boven de waterscheidingslijn tussen de Schelde en de Rupel in het westen van de provincie Antwerpen, wordt gevormd door de Kleine Struisbeek - Grote Struisbeek - Bovenvliet - Benedenvliet. Hydrografisch behoort het projectgebied tot het Beneden Scheldebekken, deelbekken van de Benedenvliet dat rechtstreeks afwatert in de Schelde. Het projectgebied ligt midden tussen de Kleine Struisbeek en de Hollebeek. De Kleine Struisbeek stroomt van NO naar ZW en heeft een westelijk verloop. De Hollebeek heeft een noordelijk verloop en mondt in de agglomeratie Antwerpen via buisleidingen uit in de Schelde.⁵

Het onderzoeksgebied ligt op een gemiddelde hoogte van 17,10 m TAW en is zo goed als vlak.

---

¹ cartoweb.be

² <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

³ <http://www.geopunt.be>.

⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Wilrijk*. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120659> op 06-06-2016 16:36.

⁵ Bayens 1976.

2.2 Geomorfologische situering van de site

De Databank Ondergrond Vlaanderen situeert het projectgebied in het bodemdistrict 'Centrale Boomse Cuesta'. Volgens de tertiairgeologische kaart ligt in de omgeving van het projectgebied boven op de Formatie van Boom de Formatie van Berchem: donkergroen tot zwart zand, sterk glauconiethoudend, plaatselijk schelpen, onderaan kleihoudend. Chronostratigrafisch wordt de Formatie van Berchem in het mioceen geplaatst. Ze werd in een mariene omgeving gevormd tussen 23,8 en 5,4 miljoen jaar geleden.⁶

Boven op dit prequartaair substraat liggen continentale eolische afzettingen gaande van zand tot silt die dateren van het weichseliaan (laat pleistoceen). Er vonden geen holocene en/of tardiglaciale afzettingen plaats boven op de pleistocene sequentie.⁷

2.3 Bodemkundige situering van de site

De bodemkaart volgens Belgische classificatie situeert het projectgebied in een zone met kunstmatige bodem, bebouwde zone (OB): de bodem is er door ingrijpen van de mens gewijzigd of vernietigd werd. Voor het projectgebied zelf levert de bodemkaart dus een informatie. Ten zuiden en ten oosten van het projectgebied werden voornamelijk twee bodemseries gekarteerd: Ldc en Lhc. Deze bodemseries komen in grote delen van Wilrijk voor.

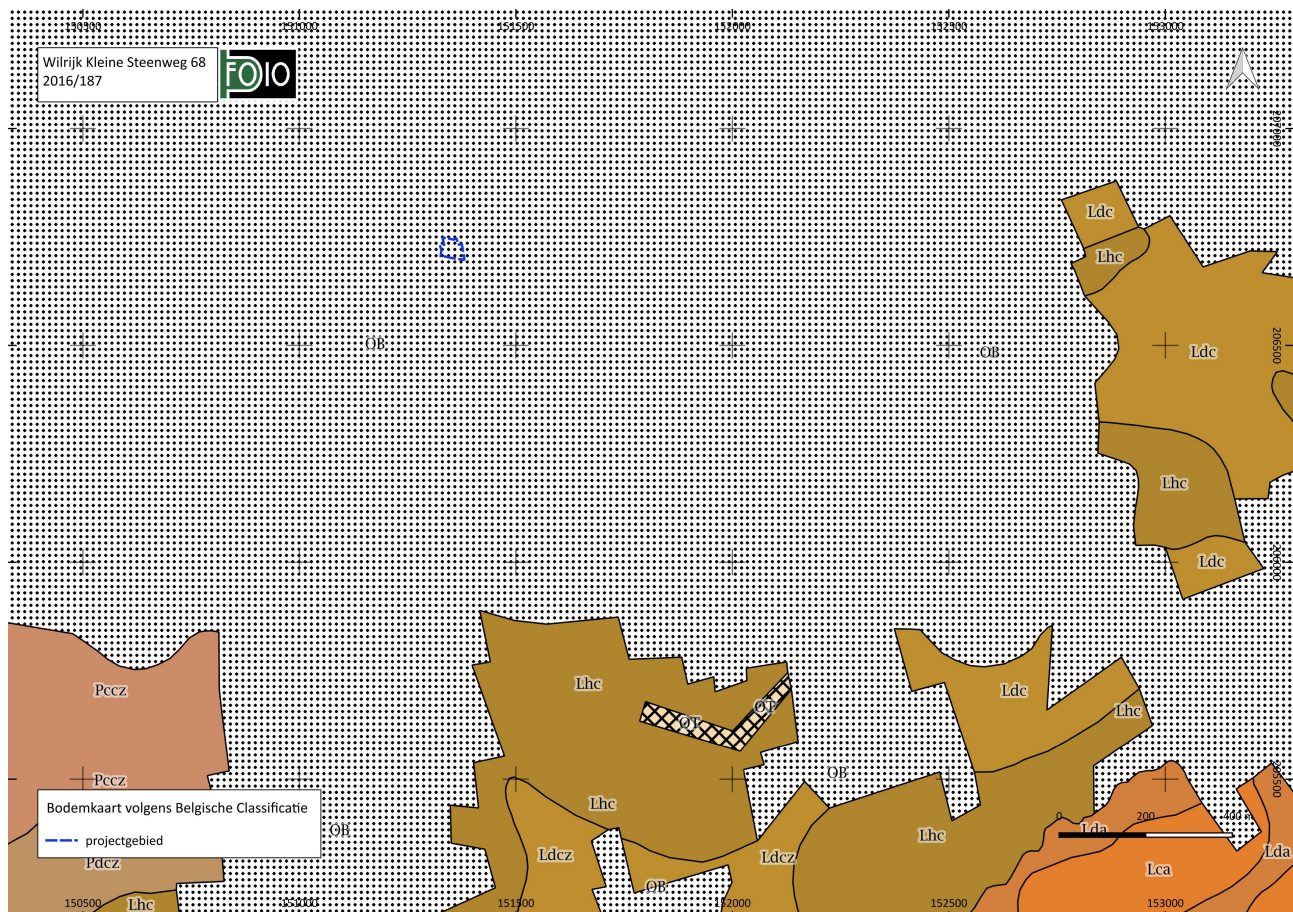

Fig. 3 Detail uit de bodemkaart volgens Belgische Classificatie met situering van het onderzoeksgebied. © DOV

⁶ Databank Ondergrond Vlaanderen; Jacobs et al 2010.

⁷ Databank Ondergrond Vlaanderen, Quartairgeologische profieltypenkaart (1:200.000): profieltype 1.

Ldc en Ldcz zijn matig natte (d) zandleemgronden (L) met een sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont (c), met sedimenten die lichter worden in de diepte (z).⁸ Het gaat om hydromorfe, gedegradeerde grijsbruine podzols. Op de bodemkaart volgens WRB Soil Reference worden ze omschreven als Eutric Gleyic Retisols (Loamic). De zandleembodem vertoont een aanrijingshorizont van klei binnen de eerste meter onder het maaiveld. Deze B horizont wordt doorkruist door een polygonaal patroon van gebleekte witachtige tongen. Water sijpelt bij voorkeur in via deze tongen en wortels groeien er door naar grotere diepte.⁹

Lhc is een zandleembodem(L), nat, met relatief hoge ligging, sterk gleyig (h), met een sterk gevlekte textuur B horizont (c). Een ondiepe weinig water doorlaatbare laag verhindert de infiltratie van water met een ongunstige waterhuishouding als gevolg van een tijdelijke watertafel, ook wel hangende watertafel genoemd. De bodem is door de tijdelijke stagnatie van water in de bovenste lagen gereduceerd. Op de bodemkaart volgens WRB Soil Reference worden ze omschreven als Eutric Retic Stagnosols.¹⁰

---

⁸ Van Ranst en Sys 2000.

⁹ Baeyens 1976; Dondeyne et al 2015.

¹⁰ Dondeyne et al 2015; Databank Ondergrond Vlaanderen.

2.4 Historische situering aan de hand van cartografische bronnen

De oudste vermelding van Wilrijk dateert van 1003. De belangrijkste grondeigenaar in de middeleeuwen was de Antwerpse Sint-Michielsabdij. Van de 12de tot de 16de eeuw waren bijna onafgebroken de hertogen van Brabant de heren van Wilrijk. Daarna werd de heerlijkheid overgedragen aan de stad Antwerpen. Deze verkocht midden 18de eeuw de heerlijkheid Wilrijk aan de familie van Schorel, de laatste heren van Wilrijk. De bestuurlijke eenheid met Antwerpen werd in 1983 hersteld door de fusie van de twee gemeenten.¹¹

Fig. 4 Gegeoreferereerd detail uit de Ferrariskaart © Geopunt

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt tussen 1771-1778, beter gekend als de Ferrariskaart, zijn het onderzoeksgebied en het centrum van Wilrijk terug te vinden op kaartblad 73 Rupelmonde. De kaart bevat een mooi overzicht van het landschapsgebruik, de loop van de beken en rivieren en de bewoning van het gebied op het einde van de 18de eeuw.

Het projectgebied grenst op de Ferrariskaart aan de weg die de verbinding maakt tussen het driehoekig marktplein van Wilrijk, 'De Bist' en de steenweg die Antwerpen via Boom met Brussel verbindt, gekend als de Boomsesteenweg. De Bist, die in de archieven voor het eerst wordt vermeld in 1278, is omgeven en beplant met bomen en voorzien van een drenkpoel in de zuidoosthoek.¹² Aan de noordzijde en oostzijde van het plein is de bebouwing vrijwel aaneengesloten.

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Wilrijk*. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120659> op 07-06-2016 12:02

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Bist (Wilrijk)*. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/102480> op 07-06-2016 12:02.

Langsheen de verbindingsweg met de Boomsesteenweg is aansluitend aan het plein verspreide bebouwing weergegeven. Ten westen daarvan liggen akkers omgeven door perceelsrandbegroeiing. Dicht bij de Boomsesteenweg aan de noordzijde van de huidige Kleine Steenweg geeft de kaart nog twee kleine gebouwen weer.

De aanleg van de Boomsesteenweg in 1763, op dat moment de belangrijkste verbindingsweg tussen Antwerpen en Brussel, was voor Wilrijk beeldbepalend. Tot dan toe bestond er in en rond Wilrijk een net van wegen die landerijen met elkaar verbonden. Op de Ferrariskaart is duidelijk te zien hoe drastisch de aanleg van de rechtlijnige steenweg het organisch gegroeide patroon van wegen en paden doorkruist. De Boomse steenweg is verhard en aan weerszijden afgeboord met opgaande bomen gecombineerd met hagen.

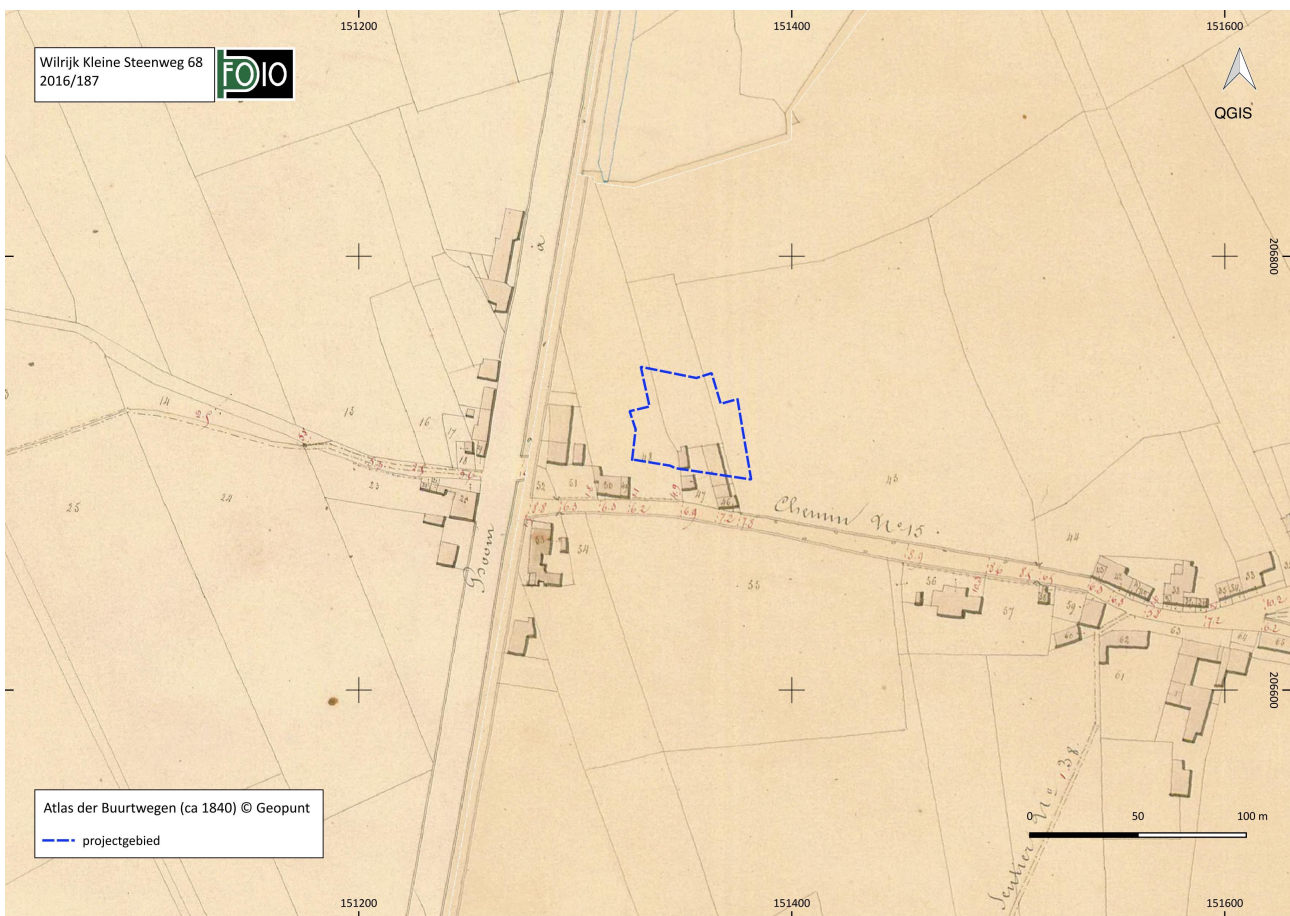

Fig. 5 Gegeorefereerd detail uit de detailplannen van de Atlas der Buurtwegen ©Geopunt

Fig. 6 Gegeorefereerd detail uit de kaart van Vandermaelen ©Geopunt

Fig. 7 Gegeorefereerde uitsnede uit de kaart van Popp ©Geopunt

Op de detailkaart van de Atlas der Buurtwegen (ca 1840) is er aan de zuidzijde van het projectgebied bebouwing gesitueerd die grenst aan de Kleine Steenweg (chemin n° 15). Op de topografische kaart van Vandermaelen zien we een zelfde beeld: ter hoogte van het kruispunt met de Boomse Steenweg staan er nu verschillende nog losstaande woningen, daarna is er een onderbreking in de bebouwing tot aan de kern van Wilrijk. Op de kaart van Vandermaelen verschijnt het toponiem 'De Bist' ter hoogte van het projectgebied en niet ter hoogte van het marktplein zoals op de andere kaarten uit dezelfde periode.

De kaart van Popp daarentegen plaatst het toponiem 'Hameau de Biest' ter hoogte van het driehoekig marktplein. Dat stemt overeen met de huidige locatie. Aan het kruispunt met de Boomse steenweg hebben de gebouwen langs de Kleine Steenweg inmiddels het karakter van een gesloten bebouwing. Die evolutie van toenemende bebouwing wijst erop dat de opname van de kaart van Popp dateert van na die van de Atlas der buurtwegen en van Vandermaelen, vermoedelijk uit de jaren 1860 of 1870.

Fig. 8 Gegeorefereerde uitsnede uit de kaart van Popp ©Geopunt

Het beeld op de kaart van Popp stemt overeen met dat op de topografische kaarten van 1863, 1892 en 1914-1922. Op het einde van de 19de eeuw en begin van de 20ste eeuw was er bebouwing aan de straatzijde op de te onderzoeken percelen.

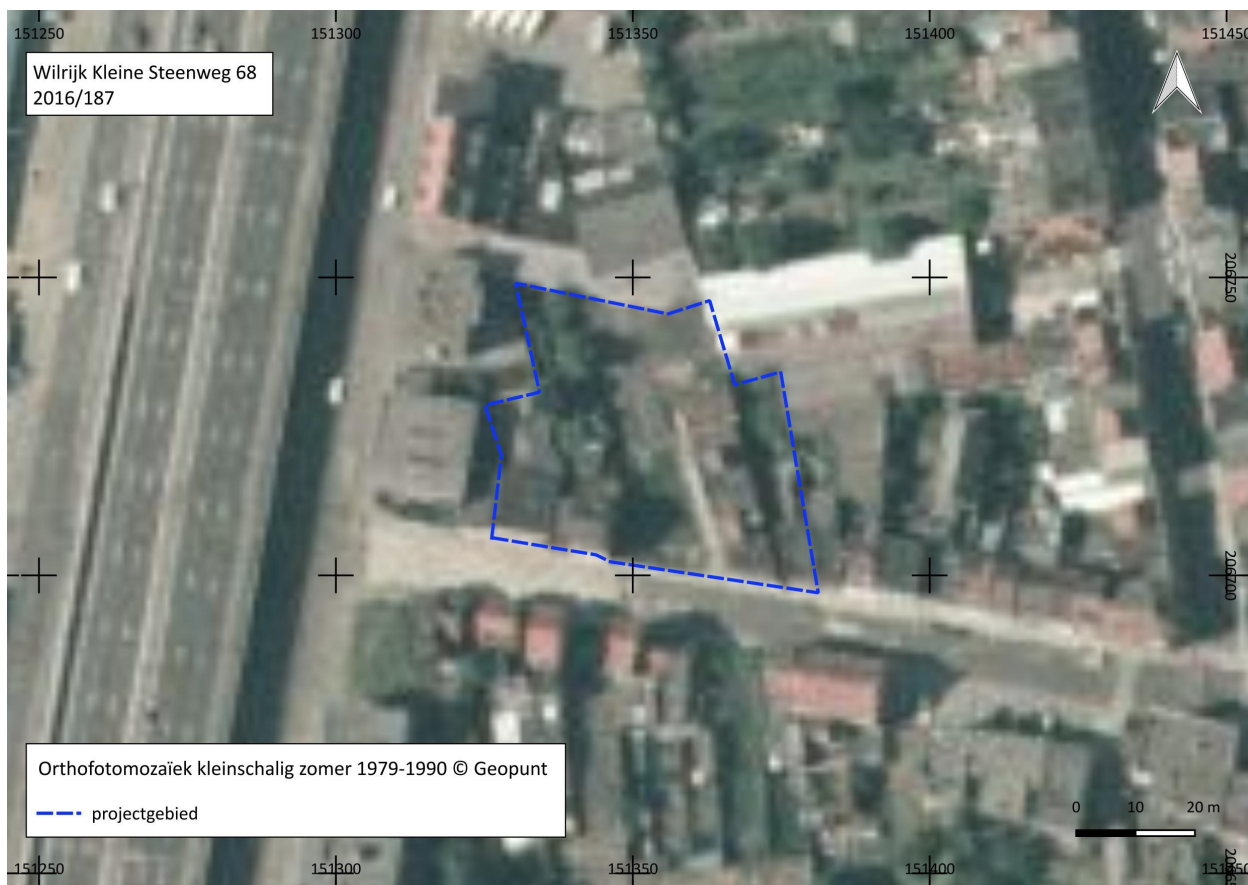

Fig. 9 Orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1979-1990 met aanduiding van het projectgebied. © Geopunt

Fig. 10 Orthofotomozaïek grootschalig winteropnamen 2013-2015 met aanduiding van het projectgebied. © Geopunt

Uit de 19de eeuwse kaarten blijkt dat Wilrijk tot ver in de 19de eeuw een landelijk karakter had met veel ruimte voor akkers en huizen van plaisantie omgeven door grote tuinen. De bouw van de Brialmontforten VI en VII en de schansen 11 en 16 in het derde kwart van de 19de eeuw betekende een drastische ingreep in landschap van Wilrijk. In 1912 werd Wilrijk bijkomend nog aanzienlijk verkleind door de overdracht van de parkdomeinen Den Brandt en Middelheim aan de stad Antwerpen. Vanaf het einde van de 19de eeuw wordt het landelijke Wilrijk stilaan een voorstad met deels een residentieel karakter en een aantal afzonderlijke woonkernen.

In de 20ste eeuw groeide de Boomsesteenweg uit tot een zeer drukke as gekend als de A12, met langsheen de weg talrijke industriële en commerciële vestigingen.¹³ Daarmee gepaard zien we een verdichting van de bebouwing in het centrum van Wilrijk. Op de topografische kaart van 1947 is de bebouwing langsheen de Kleine Steenweg aaneengesloten van de De Bist tot aan de Boomse Steenweg. Vanaf de editie van 1961 wordt het projectgebied op de topografische kaarten mee opgenomen in de bebouwde zone (gearceerd gebied).

Op de luchtfoto's te consulteren via geopunt.be is op het beeld van 1979-1990 te zien dat er aan de zuidzijde van het projectgebied langsheen de Kleine Steenweg niet enkel aan de uiterste grenzen gebouwen staan, zoals nu het geval is, maar ook aansluitend aan de nu nog bestaande bebouwing nog huizen staan. Enkel het gebouw ter hoogte van het midden van de grens met de Kleine Steenweg is reeds afgebroken. Vanaf de winteropnames van 2000-2003 is er in situatie van het projectgebied op de luchtfoto's geen verandering meer te zien tot 2015.

---

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Boomsesteenweg*. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/102485> op 06-06-2016 16:49.

2.5 Archeologische situering

Het projectgebied bevindt zich in een zone die op de lokale archeologische advieskaart wordt aangegeven als een plaats zonder gekende aanwezigheid van archeologische sites, maar waar de kans op vondsten bestaat.¹⁴

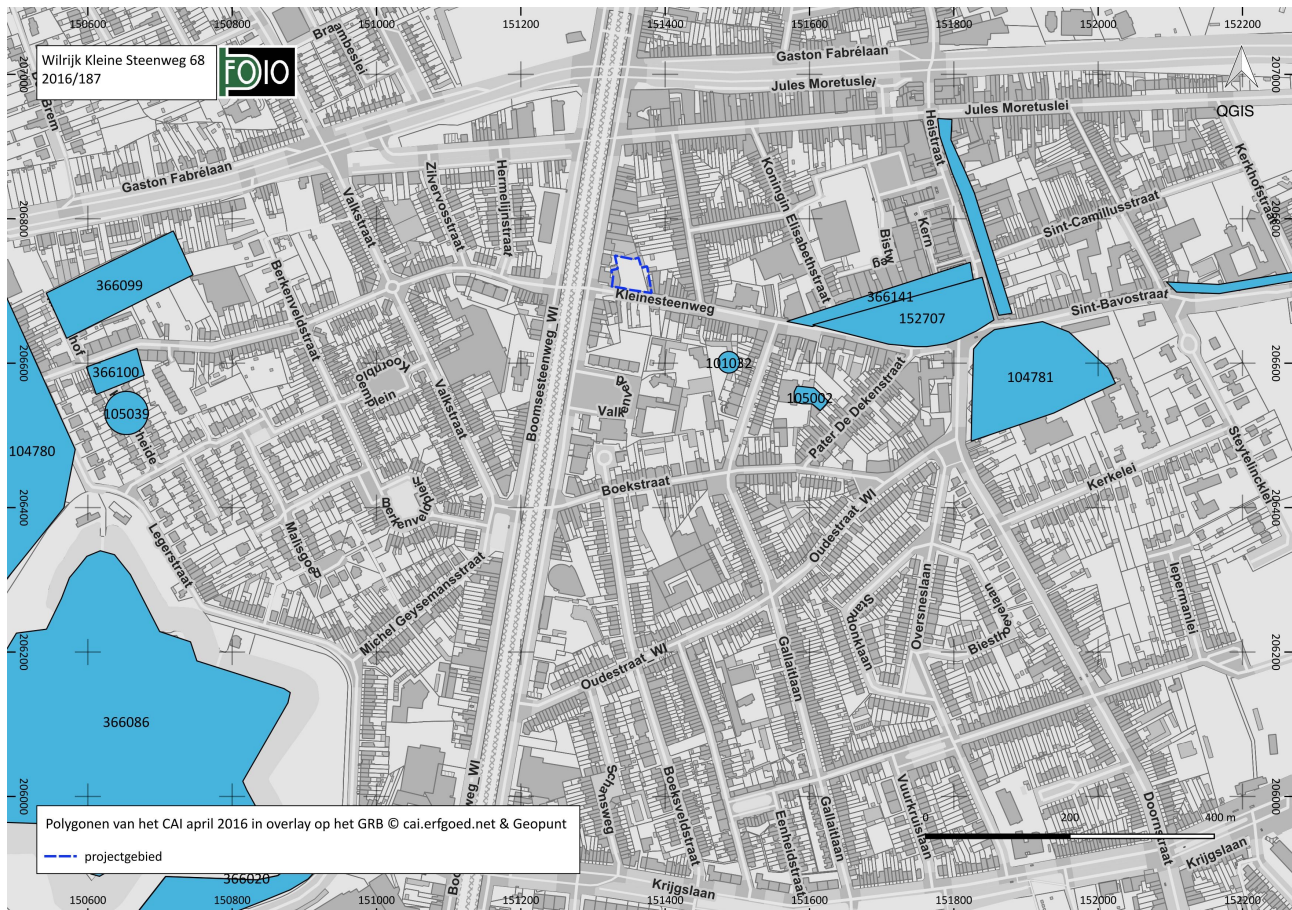

Fig. 11 De polygonen van de CAI van juli 2015 in overlay op het GRB. © cai.erfgoed.net en Geopunt

In de Centraal Archeologische Inventaris zijn in de omgeving van het projectgebied de volgende vindplaatsen opgenomen:

- Onmiddellijk ten zuidoosten van het projectgebied, aan de overzijde van de Kleine Steenweg
  - 101032: Vuurmolenstraat I: deel van grafveld dat zich uitstrekt tot aan de Pater De Dekenstraat. Twee vlakgraven uit de vroege ijzertijd, met in één van de twee graven een grotendeels vernielde urne met crematieresten.
  - 105002: Pater de Dekenstraat / Duivelshoek: resten van begraving en bewoning die dateert uit de vroege ijzertijd en een losse vondst van een pijlpunt met steel en weerhaakjes die in het Neolithicum kan worden gedateerd.

¹⁴ <http://opendata.antwerpen.be/datasets/archeologische-advieskaart>

- Meer naar het oosten: de historische kern van Wilrijk
  - 152707: De Bist, waar de archeologische dienst van de stad Antwerpen in 2009 een opgraving uitvoerde. Daarbij werden een waterput en een brede greppel uit de late middeleeuwen aangetroffen een 16de-eeuwse poel, opgeschoond in de 19de eeuw en de fundering van de Heilige Kruis en Bloedkapel die opklimt tot de 16de eeuw.
  - 366141: Wilrijk 3: de 18de-eeuwse dorpskern waarvoor de Ferrariskaart fungeert als terminus ante quem
  - 104781: Wilrijk Ieperman: (DIBE 11638): een alleenstaande hoeve uit de late middeleeuwen, later omgevormd tot hof van plaisantie.
- Verder naar het zuiden
  - 366086: Fort 7 van de Brialmont fortengordel rond Antwerpen gebouwd tussen 1859 en 1864. Aan de zuidzijde van het fort 366021: melding van een losse vondst ijzertijd aardewerk waarover verder geen gegevens bekend zijn.
- Ten westen
  - 366099 en 366100: kerk en pastorie aangeduid op de kaart van Popp.
  - 105039: losse vondst van handgevormd aardewerk in 1994 tijdens de aanleg van een weg voor de verkaveling Koornbloem.

2.6 Besluit

De gegevens opgenomen in de Centrale Archeologische Inventaris wijzen op menselijke aanwezigheid en bewoning in de ruime omgeving vanaf de vroege ijzertijd.

Uit de beschikbare historische gegevens blijkt dat Wilrijk reeds midden 13de eeuw beschikte over een driehoekig marktplein. Op de Ferrariskaart ligt het onderzoeksgebied ten westen van het marktplein aan de noordzijde van de weg die de verbinding maakt tussen het marktplein en de in 1763 aangelegde Boomse Steenweg. Ongeveer ter hoogte van het onderzoeksgebied geeft de kaart twee kleine gebouwen weer. De recent aangelegde rechtlijnige steenweg doorsnijdt de akkers ten westen van de kern van Wilrijk en staat in schril contrast met de organische indeling van het landschap tot voor de aanleg.

De beschikbare 19de-eeuwse kaarten geven ter hoogte van het onderzoeksgebied verspreide bebouwing weer kort voor het midden van de 19de eeuw. Deze bebouwing neemt geleidelijk toe en krijgt een gesloten karakter kort na het midden van de negentiende eeuw. Daarom wordt aan de zuidzijde van het onderzoeksgebied, grenzend aan de Kleine Steenweg, een zekere graad van verstoring van de bodem verwacht. Voor het overige deel van het projectgebied zijn er geen bronnen beschikbaar die wijzen op mogelijke verstoring van de ondergrond door activiteiten voorafgaand aan het derde kwart van de 19de eeuw. Het vooronderzoek in de vorm van proefsleuven, zoals voorzien door het Agentschap Onroerend Erfgoed, zal daarover uitsluitsel moeten geven.

3.WERKWIJZE

3.1 De geplande ruimtelijke ontwikkeling

Op het projectgebied wordt een meergezinswoning gebouwd, onderverdeeld in 19 appartementen en voorzien van een ondergrondse parkeergarage. Op het gelijkvloers zijn zes appartementen gepland die beschikken over een private tuin. Achter de private tuinzone, aan de noordzijde van het projectgebied is een gemeenschappelijke tuin voorzien en worden geen bodemingrepen gepland.

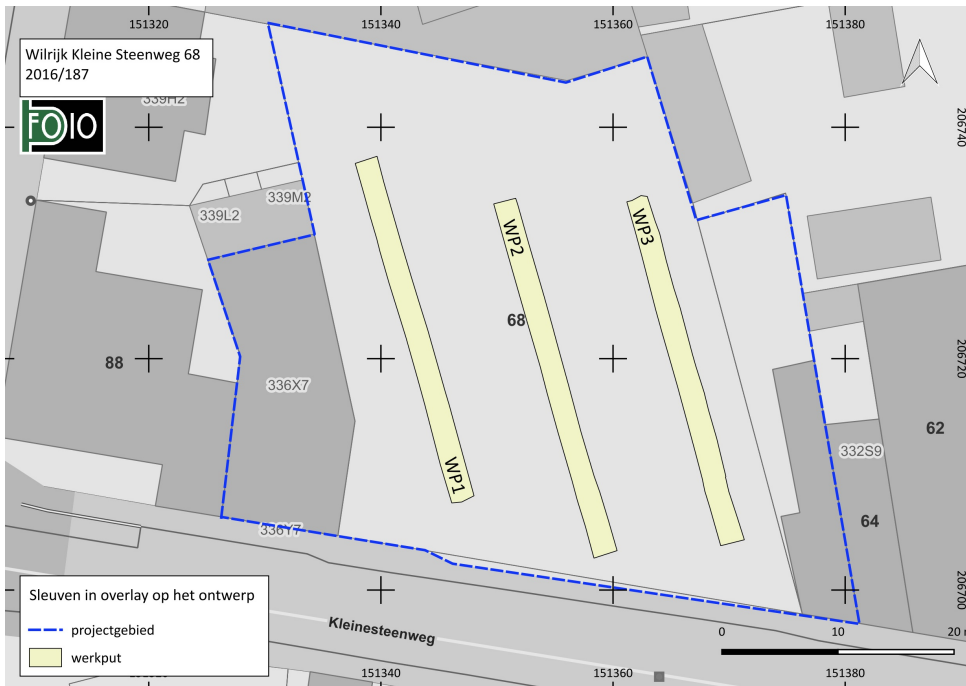

Fig. 12 De werkputten in overlay op het GRB.
© Geopunt

Fig. 13 De werkputten in overlay op het ontwerp.

3.2. Werkwijze

3.2.1 Proefsleuven en profielputten

Het projectgebied is 1995 m² groot. Aan de noordelijke grens van het projectgebied staan een aantal hoogstammige bomen, die zullen bewaard blijven in het nieuwe ontwerp. In die zone is de gemeenschappelijke tuin gepland. Een oppervlakte van ongeveer 280 m² kon daardoor niet worden onderzocht. De gebouwen op perceel 336X7 aan de westzijde van het projectgebied en op perceel 332V8 aan de oostzijde waren bij de start van het archeologisch vooronderzoek om economische en financieel technische redenen niet gesloopt. Zo bleef een oppervlakte van circa 1375 m² beschikbaar voor onderzoek.

Zoals bepaald in de Bijzondere Voorwaarden werd gewerkt met continue parallelle proefsleuven die twee meter breed zijn. De afstand in de breedte tussen de proefsleuven bedraagt niet meer dan 11 meter. Er werden drie noord-zuid gerichte werkputten gegraven met een totale oppervlakte van 184 m². Dat is 11,12 % van het projectgebied en 13,38 % van de voor onderzoek beschikbare oppervlakte. Het sleuvenplan werd ter goedkeuring voorgelegd aan de dienst Archeologie van de stad Antwerpen en de wetenschappelijke begeleiding.

De sleuven werden aangelegd met een 16-tons kraan op rupsbanden met een tandeloze graafbak van 2 meter. Al het graafwerk gebeurde onder toezicht van een archeoloog. Het vlak van de werkputten werd gefotografeerd. De sleuven werden gecontroleerd op metaalvondsten met behulp van een metaaldetector met metaalsoortuitlezing Garrett Euro Ace 350.

In de drie proefsleuven werd ter controle van het archeologisch vlak telkens een profielkolom van 1 meter breedte opgeschoond waarbij 30 cm van de moederbodem zichtbaar is. De locatie van de profielkolommen werd zo gekozen dat een goed overzicht werd verkregen van de variaties in bodemopbouw zodat deze adequaat kon worden gedocumenteerd.

3.2.2 Registratie

Het opmeten van de proefsleuven gebeurde met behulp van een GNSS rover Leica Viva G08. Deze registratie omvatte de sleufwanden, de profielputten en de hoogtes van zowel het maaiveld als het vlak. Al deze gegevens werden op het terrein digitaal gemeten in Lambert72-coördinaten. De hoogtematen zijn genomen om de 5 m en worden weergegeven volgens de Tweede Algemene Waterpassing.

Het vlak van de verschillende werkputten werd gefotografeerd. De sporen werden gefotografeerd, beschreven en indien nodig gecoupeerd. Elke coupe is gefotografeerd en manueel ingetekend op schaal 1:20.

Van elke profielput is steeds één zijde gefotografeerd. Een sectie van één meter werd getekend op schaal 1:20 en beschreven. Bij elke profielput werd zowel de absolute hoogte van het maaiveld gemeten, als de absolute hoogte van twee referentiepunten.

3.2.3 Basisverwerking

Alle vlaktekeningen en het velddagboek zijn op het terrein digitaal aangemaakt. Foto's aangemaakt op het terrein werden geordend, voorzien van metadata en opgelijst.

4. BODEMOPBOUW

In totaal werden 3 profielkolommen geplaatst, verdeeld over de sleuven zodat een goed beeld verkregen werd van de bodemopbouw en verstoring. Hieruit blijkt dat de bovengrond in het ganse onderzoeksgebied verstoord werd, soms tot op de natuurlijke bodem. Dit is te zien in profiel P1NS, waar duidelijk een deel van de natuurlijke bodem werd afgetopt (S46). De Ap horizont is sterk met puin en bouwafval gemengd, waarin vaak dichte concentraties zijn waar te nemen van baksteen, mortel en dakpannen (S45, S21 en S42).

Fig. 14 profiel P1NS in werkput 1.

In profielen P2SN en P3NS is een overblijfsel te zien van een oude akkerlaag (S22 en S43). Het gaat echter om plaatselijke restanten. In profiel P3SN is het relict bovendien sterk gebioturbeerd. De Au horizont bestaat uit zwak lemig zand. Het restant van de oude akkerlaag eronder is meer siltig dan de verstoordde bovengrond erboven. Het siltgehalte neemt nog meer toe in de dieper gelegen natuurlijke lagen S49 en S23.

Plaatselijk zijn er verschillen waar te nemen in de bodem. Zo is in profiel 2SN een licht gebioturbeerde Bt /E horizont waar te nemen met witte uitgeloogde 'tongen' (S23), waar in profiel 3NS een sterk gebioturbeerde A/E horizont (S41) te zien is, met daaronder een Bts horizont (S44). In Profiel 1NS is de bodem groengrijs gereduceerd (S47), met daaronder een uitgeloogde E horizont (S48) en tenslotte de Bt /E horizont met witte 'tongen' (S49). Ter hoogte van dit profiel zijn de invloeden van stagnerend grondwater duidelijk groter dan op andere plaatsen. Uit alle profielen blijkt dat een deel van de natuurlijke bodem is opgenomen in de hogere akker- en verstoringlagen.

Fig. 15 profiel P2SN in werkput 2.

Fig. 16 profiel P3NS in werkput 3.

5. SPOREN

Een ondiepe gracht uit de 17de eeuw

In werkput 1 tekende zich een licht boogvormig spoor af van een gracht met een duidelijk afgelijnde homogene vulling van grijsbruin lemig zand. De bijmenging bestond uit baksteenbrokjes en enkele scherven keramiek. Het spoor bereikte plaatselijk een breedte van 160 cm in het vlak. De bewaarde diepte in de coupe bedroeg 20 cm. Het spoor werd gesneden door verschillende kuilen uit de negentiende en twintigste eeuw.

Bij de keramiekscherven bevond zich een scherf in steengoed met kobalt beschildering en een reliëfdecor. Het spoor kan daarom in de 17de eeuw worden gesitueerd.

Fig. 17 Spoor GR3, een gracht uit de 17de eeuw. Links in Grondvlak. Rechts in doorsnede. Het spoor werd doorsneden door een kuil KU5, uit de periode 1850-1950. Coupe 3AB.

Sporen uit de negentiende en twintigste eeuw

Alle sporen die zich in het vlak aftekenden, met uitzondering van de 17de-eeuwse gracht, kunnen in verband gebracht worden met activiteiten uit de tweede helft van de 19de eeuw en de eerste helft van de 20ste eeuw. Het gaat daarbij voornamelijk om afvalkuilen met bouwresten, funderingsresten (S7), een betonnen waterput (S14) en een gecementeerde beerput (S37). Bij het bouwafval bevonden zich meermaals cement (S18, S19, S30, S37, S40) en cementtegels (S18, S19, S20), trasmortel (S20), metaaldraad (S25), modern wit glas (S27), gegolfde dakpannen (S36). De gebruikte mortel is meestal een gelige zandige kalkmortel, zoals nog gebruikelijk was tot het midden van de 20ste eeuw (S21, S30, S34, S35, S36, S37, S39, S40), soms in combinatie met een cement bepleistering (S30, S37).

Fig. 18 Spoor S17.

Fig. 19 Spoor S18.

7. VONDSTEN

Vondsten uit de 17de eeuw uit gracht GR3

In de gracht GR2 werden bij het aanleggen van het vlak en uit coupe 3AB, verschillende keramiekscherven gevonden die getuigen van menselijke activiteiten in de 17de eeuw. Het gaat om een ensemble van 6 scherven, waarvan 3 scherven in rood aardewerk, twee in steengoed en 1 in wit aardewerk.

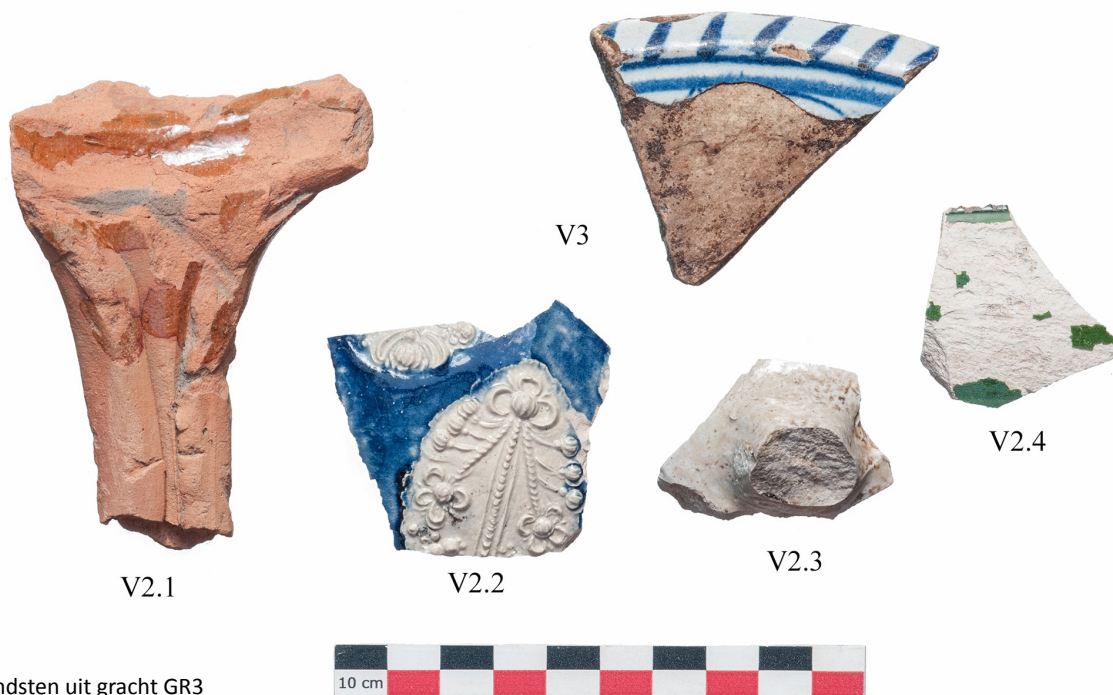

Fig. 20 Vondsten uit gracht GR3

Eén van de scherven in rood aardewerk (V2.1) is afkomstig van een pan. Een stuk van de steel en de rand zijn bewaard. Het is een platte massieve steel die bovenaan dichtgeknepen is. In de rand is een dekselgeul gevormd. De binnenzijde van de pan en de aanzet van de steel zijn bedekt met loodglazuur. Pannen met dergelijk handvat komen voor in 16de en 17de eeuw. Een dekselgeul komt nog voor bij pannen in rood aardewerk in het begin van de 18de eeuw. De gracht bevatte ook een scherv van een bord in tinglazuur met blauwe arcering op de vlag (V3). Deze 'kabelrand' komt voor bij majolicaborden uit de 17de eeuw. Het witte tinglazuur is blinkend aan de bovenzijde en dof aan de onderzijde. Verder werd een scherv gevonden in steengoed (V2.2) vermoedelijk afkomstig uit het Duitse Westerwald met in reliëf een schild met floraal motief en een achtergrond met kobaltbeschildering. Het schild werd op identieke manier herhaald. Het is een versiering die typisch is voor de 17de eeuw. Een scherv van een dikwandige pot in grijs steengoed met de aanzet van een horizontaal georiënteerde greep (V2.3) is minder goed te dateren maar past ook in het productiegamma van de 17de eeuw. Tenslotte werd een scherv gevonden van een kom in wit aardewerk met helder geel loodglazuur aan de binnenzijde en sterk blinkend groen loodglazuur aan de buitenzijde (V2.4). De kwaliteit is slecht waardoor het glazuur sterk is afgeschilferd. Deze potten werden vooral gebruikt in de tweede helft van de 17de en eerste helft van de 18de eeuw.

Al deze scherven geven een goede datering voor de vulling van de gracht waarin ze werden gevonden, meer bepaald de 17de eeuw. De gracht kan dan ook samenhangen met de bewoning die in de buurt aanwezig was en die op de kaart van Ferraris werd weergegeven op het einde van de 18de eeuw. Het wijst op continuïteit in de bewoning in de 17de en de 18de eeuw. Mogelijk gaat het om een perceelsgracht.

Vondsten uit de negentiende en twintigste eeuw.

De vondsten uit spoor S20 geven duidelijk aan dat de vele recente verstoringen afkomstig zijn van bewoning uit de eerste helft van de 19de tot de tweede helft van de 20ste eeuw. Zo werden fragmenten gevonden van borden uit industrieel wit aardewerk. Eén van de borden heeft een geperste reliëfversiering van korenaren op de rand en werd vermoedelijk geproduceerd in de tweede helft van de 19de eeuw (V6.1). Een tweede bord heeft een groen geprinte lijnversiering onder het glazuur. Dit bord werd gemaakt in de 20ste eeuw (V6.2). Verder werd een fragment gevonden van een pot in steengoed met een blauwe beschildering, die typisch is voor een lange periode tussen de 18de en het begin van de twintigste eeuw.

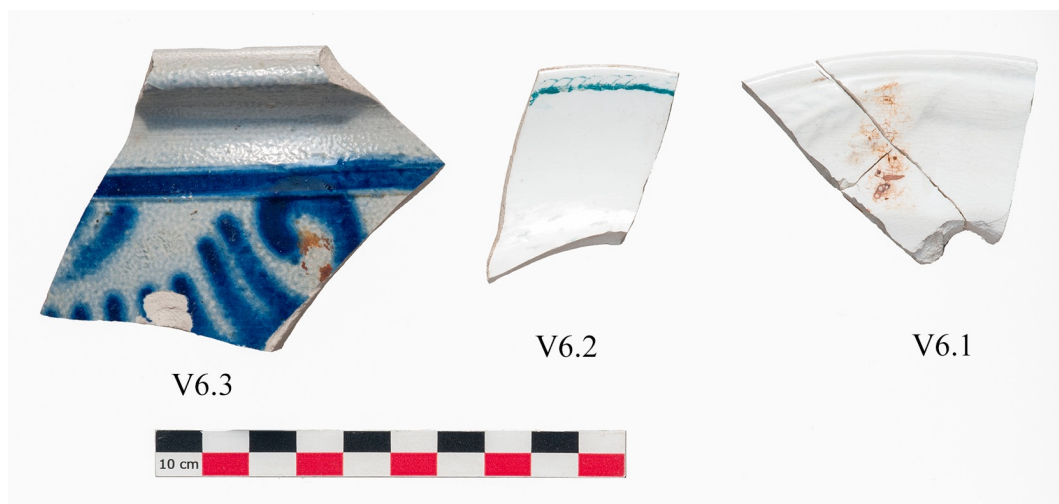

Fig. 21 Vondsten uit spoor S20.

Industriële tegels uit de tweede helft van de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw.

Sporen S18 en S19 bevatten afbraakresten van een woning uit de tweede helft van de 19e of begin 20ste eeuw. Het gaat om de typische vloertegels uit die periode: gestandaardiseerde industriële keramische vloertegels en cementtegels die dank zij de Engelse uitvinding van de droogperstechniek in 1840 op grote schaal, vooral in België werden vervaardigd en geëxporteerd.¹⁵ Beide soorten tegels geleken erg op elkaar en werden naast elkaar verkocht in de bouwhandel. De cementtegels was iets minder slijtvast dan zijn keramische tegenhanger, maar was goedkoper.

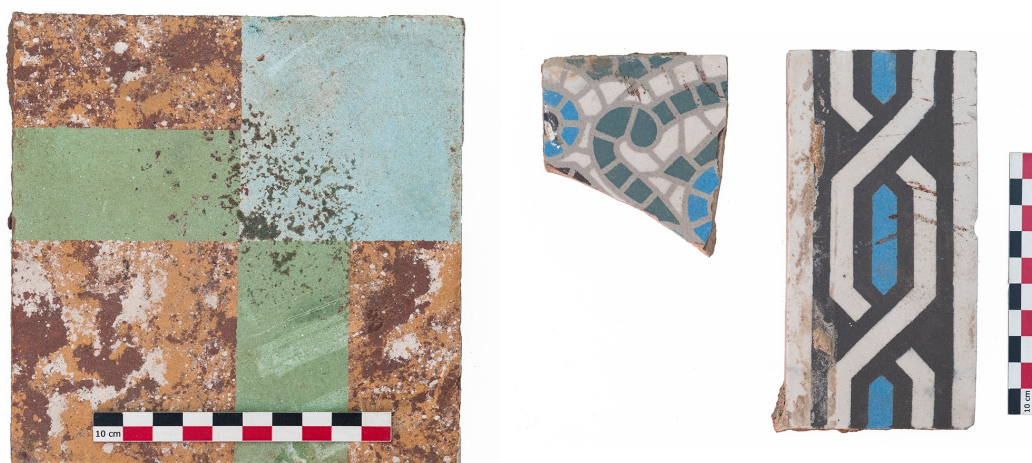

Fig. 22 Rechts cementtegels uit spoor S18 (V8). Midden keramische tegels met mozaïekpatroon en rechts cementtegels met geometrisch patroon uit spoor S19.

¹⁵ Baeck 2008.

Gedetailleerde beschrijving van het besproken aardewerk.

V2.1. Soort: rood aardewerk. Vorm: pan. Platte massieve steel die bovenaan dichtgeknepen is. Dekselgeul. Breedte van de steel: 2,5 cm. Buitenoppervlak: rood. Binnenoppervlak: rood. Kern: rood. Niet afgelijnd. Coating: glazuur. Dekking: onvolledig. Transparant loodglazuur op de binnenzijde van de pan en de aanzet van de steel. Opmerking: pannen met dergelijk handvat komen voor in de 16de en 17de eeuw (Gawronsky 2012 nrs. 306-308, 424, 659). Een dekselgeul komt nog voor bij pannen in rood aardewerk in het begin van de 18de eeuw (Gawronsky 2012 nr. 985).

V3.1. Soort: tinglazuur aardewerk. Groep: maiolica. Vorm: bord. Bewaring: randscherf. Wanddikte: 0,6 cm. Buitenoppervlak: geelwit. Kern: geelwit. Niet afgelijnd. Coating: tinglazuur. Dekking: volledig. Wit en blinkend aan de bovenzijde, wit en mat aan de onderzijde. Beschildering. Kobalt blauwe arcering van de buitenrand en twee concentrische ringen op de vlag. Opmerking: de blauwe geschilderde 'kabelrand' komt algemeen voor op bordes uit eind 16de en 17de eeuw, vooral eerste helft van de 17de eeuw (Bartels 1999, nr. 917, nrs. 913, 922-923, 925, 929, 932; Gawronsky 2012 nrs. 501-505, nrs. 663, 668, 770, 771). Datering: 1575-1700.

V2.2. Soort: steengoed. Bewaring: wandscherf. Wanddikte: 3 cm. Coating: glazuur. Dekking: volledig. Transparant zoutglazuur. Beschildering. Kobalt blauwe achtergrond. Reliëfversiering. Schild met floraal motief. Opmerking: het gebruik van de blauwe kleur in steengoed vangt aan op het einde van de 16de eeuw (Bartel 1999, 65, 90 nt.108).

V2.3. Soort: steengoed. Kom of pot met horizontale greep. Wanddikte: 8,5 cm. Dikte van het oor 2,1 cm. Coating: zoutglazuur. Dekking: volledig. Transparant zoutglazuur met bruine vlekjes.

V2.4. Soort: wit aardewerk. Bewaring: wandscherf met sterk afgeschilferd glazuur. Wanddikte: 0,5 cm. Kern: wit. Niet afgelijnd. Coating: glazuur. Dekking: volledig. Geel loodglazuur aan de binnenzijde, groen loodglazuur aan de buitenzijde. Slechte hechting. Opmerking: het wit aardewerk met geel en groen dekkend glazuur werd voornamelijk verhandeld tussen 1625 en 1750 (Gawronsky 2012). Datering: 1625-1750.

V6.1. Soort: industrieel wit. Vorm: bord. Bewaring: 3 samenhangende randscherven. Wanddikte: 0,4 cm. Reliëfversiering. Persreliëf met korenaren op de rand. Parallelen: Bartels 1999, nr. 1342 (1833-1903; productie Maastricht). Datering: 1833-1903.

V6.2. Soort: industrieel wit. Vorm: bord. Beschildering. Geprinte groene lijn op de rand van het bord. Opmerking: groenkleurige drukdecors kunnen na 1828 vervaardigd worden (Bartels 1999, 246). Parallelen: Gawronsky 2012, nr. 1247 (Maastricht 1940-1960). Datering: 20ste eeuw.

V6.3. Soort: steengoed. Vorm: pot. Bewaring: randscherf. Wanddikte: 8,5 cm. Kern: wit. Niet afgelijnd. Coating: zoutglazuur. Dekking: volledig dekkend. Beschildering. Blauwe beschildering met horizontale lijn onder de rand en brede lijnmotieven. Parallelen: Bartels 1999, nrs. 283-285. Datering: 18de tot begin 20ste eeuw.

9. ANTWOORD OP DE ONDERZOEKSVRAGEN

Welke zijn de waargenomen horizonten in de bodem? Beschrijving en duiding.

De Au horizont bestaat uit een sterk verstoord pakket gemengd met bouwpuin dat op vele plaatsen reikt tot op de natuurlijke bodem. Een restant van een oude akkerlaag (Ap horizont) is soms nog waar te nemen aan de onderrand van de A horizont.

In profielen P2SN en P3NS is een overblijfsel te zien van een oude akkerlaag (S22 en S43). Het gaat echter om plaatselijke restanten. In profiel P3SN is het relict bovendien sterk gebioturbeerd. Plaatselijk zijn er verschillen waar te nemen in de bodem. Zo is in profiel 2SN een licht gebioturbeerde Bt /E horizont waar te nemen met witte uitgeloogde 'tongen' (S23), waar in profiel 3NS een sterk gebioturbeerde A/E horizont (S41) te zien is, met daaronder een Bts horizont (S44). In Profiel 1NS is de bodem groengrijs gereduceerd (S47), met daaronder een uitgeloogde E horizont (S48) en tenslotte de Bt /E horizont met witte 'tongen' (S49). Ter hoogte van dit profiel zijn de invloeden van stagnerend grondwater duidelijk groter dan op andere plaatsen. Uit alle profielen blijkt dat een deel van de natuurlijke bodem is opgenomen in de hogere akker- en verstoringslagen.

Waarvoor kan het ontbreken van een horizont verklaard worden ? Zijn er tekenen van erosie ?

Op de meeste plaatsen dringt de Au-horizont door tot in de B of E horizont. De oorspronkelijke akkerlaag of Ap horizont is daardoor verdwenen. Hoeveel van de natuurlijke bodem daarbij werd afgetopt is moeilijk in te schatten omdat de bodemvorming plaatselijk erg verschilt. Plaatselijk is nog een relict van de Ap horizont bewaard.

In hoeverre is de bodemopbouw intact ?

De bodem is erg geschonden door een diepe Au horizont.

Is er sprake van één of meerdere begraven bodems?

Er zijn geen begraven bodems.

Zijn er sporen aanwezig ? zo ja geef een beknopte omschrijving.

Er is een gracht uit de 17de eeuw aangetroffen die tot een diepte van 20 cm bewaard bleef. Verder houden alle andere sporen verband met bewoning uit de tweede helft van de 19de en eerste helft van de 20ste eeuw.

Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen ?

De sporen zijn antropogeen.

Hoe is de bewaringstoestand van de sporen ?

De 17de-eeuwse gracht is eerder ondiep bewaard.

Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?

Er zijn geen archeologisch relevante structuren waargenomen.

Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?

De gracht S3 behoort tot één periode, met name de nieuwe tijd.

Fig. 23 Allesporenplan gefaseerd

Kan op basis van het sporenbestand in de proefsleuven een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van de occupatie.

Er kunnen geen archeologische vindplaatsen worden afgebakend.

Zijn er indicaties die wijzen op de inrichting van een erf/nederzetting (greppels, grachten, ...)?

De gracht uit de 17de eeuw kan een functie gehad hebben als perceelsafbakening of als ontwateringsgracht. Door de afwezigheid van sporen van recente bewoning kan het ruimer verband niet worden achterhaald.

Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van funeraire contexten ?

Er zijn geen indicaties voor funeraire contexten.

Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen archeologische vindplaatsen ?

Vermoedelijk houdt de 17de-eeuwse gracht verband met de bewoning die in de nabijheid weergegeven staat op de kaart van Ferraris uit de 18de eeuw. De bewoning op deze plaats is daarom ouder dan de momentopname die Ferraris weergeeft.

Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie worden afgebakend ?

Er kan geen archeologische vindplaats worden afgebakend.

Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats ?

Niet van toepassing.

Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?

Niet van toepassing.

Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijk ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?

Niet van toepassing.

Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de ruimtelijke ontwikkeling: hoe kan deze bedreiging worden weggenomen of vermindert zodat behoud in situ mogelijk is ?

Niet van toepassing.

Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden en niet in situ kunnen bewaard blijven. Wat is de ruimtelijke afbakening van de zones voor vervolgonderzoek (in drie dimensies). Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek ?

Niet van toepassing.

Welke vraagstellingen zijn voor eventueel vervolgonderzoek relevant ?

Niet van toepassing.

Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welk type van staalname is hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

Niet van toepassing.

8. CONCLUSIE EN AANBEVELING

Het doel van het archeologisch proefsleuvenonderzoek was het inventariseren en evalueren van de archeologische waarden die zich bevonden binnen het projectgebied in Antwerpen - Wilrijk aan de Kleine Steenweg 68-86.

Tijdens het onderzoek kwamen 35 antropogene sporen aan het licht, die in hoofdzaak behoren tot de bewoningsfase van het midden van de 19de eeuw tot het midden van de twintigste eeuw. Op historische kaarten is te zien hoe de bebouwing aan de straatzijde rond het midden van de 19de eeuw tot stand kwam en op korte tijd ontwikkelde tot een vrijwel aaneengesloten bebouwing. In de sterk verstoorde bodem werd slechts één spoor aangetroffen uit een oudere periode. Het betreft een ondiepe gracht die door de vondsten gedateerd kan worden in de 17de eeuw. Mogelijk gaat het om een perceelsgracht die in verband staat met de geïsoleerde bewoning die op de Ferrariskaart in de 18de eeuw wordt weergegeven. De gracht is een aanwijzing voor de continuïteit van deze 18de-eeuwse bewoningsfase, minstens tot in de 17de eeuw. Door het ontbreken van structuren uit deze periode blijft de ruimere context echter onduidelijk.

Omwille van het geringe aantal archeologisch relevante sporen, de ondiepe bewaring, het ontbreken van sporen die wijzen op de aanwezigheid van structuren en de hoge verstoringsgraad van de bodem, zowel door de diep vergraven Au horizon als door de vele bouwresten en kuilen met bouwafval uit de tweede helft van de 19de en eerste helft van de 20ste eeuw, wordt geen opgraving aanbevolen.

Deze aanbeveling werd uitgebracht door FODIO op basis van de resultaten van het archeologisch vooronderzoek. Het dient ter informatie van het agentschap Onroerend Erfgoed dat een definitief advies formuleert over het al dan niet vrijgeven van het projectgebied voor archeologie. Voor meer informatie neemt u dan ook best contact op met de betrokken erfgoedconsulent van het agentschap Onroerend Erfgoed.

BIBLIOGRAFIE

7.1 Uitgegeven bronnen

BAECK M. 2008. Schoonheid uit klei en cement: vloer- en wandtegels in de provincie Antwerpen. Antwerpen: Provinciebestuur Antwerpen Dienst Erfgoed.

BARTELS M. 1999. Steden in scherven: vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900). 2 vols. Zwolle : Amersfoort: Stichting Promotie Archeologie (SPA) ; Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

BAEYENS L. 1976. Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Hoboken 43W.

DONDEYNE S., VANIERSCHOT L., LANGOHR R., VAN RANST E. & DECKERS J. 2015. De grote bodemgroepen van Vlaanderen: Kenmerken van de 'Reference Soil Groups' volgens het internationale classificatiesysteem World Reference Base. doi: 10.13140/RG.2.1.2428.3044.

JACOBS P., POLFLIET T., DE CEUKELAER M. & MOERKERKE G. 2010. Toelichting bij de geologische kaart van België. Vlaams Gewest. Kaartblad 15 Antwerpen.

GAWRONSKI J. 2012. Amsterdam Ceramics: a city's history and an archaeological ceramics catalogue 1175-2011. Amsterdam.

POPP P. S.D. Plan parcellaire de la commune de Wilryck: avec les mutations. publié avec l'autorisation du gouvernement sus les auspices de Monsieur le Ministre des Finances. Brugge. <http://uurl.kbr.be/1037354>.

VAN RANST E. & SYS D. 2000. Eenduidige Legende Voor de Digitale Bodemkaart van Vlaanderen. Gent.

7.2 Digitale bronnen

ARCHEOLOGISCHE ADVIESKAART ANTWERPEN

<http://opendata.antwerpen.be/datasets/archeologische-advieskaart>

BODEMVERKENNER

<https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>

CARTESIUS

<http://www.cartesius.be>

CENTRAAL ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS

cai.erfgoed.net en <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/> geraadpleegd op 6 juni 2016.

DATABANK ONDERGROND VLAANDEREN.

<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html> en <https://www.dov.vlaanderen.be/bodemverkenner>

GEOPUNT VLAANDEREN

<http://www.geopunt.be/kaart>

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Wilrijk*. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120659> op 06-06-2016 16:36.

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Bist (Wilrijk)*. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/102480> op 07-06-2016 12:02.

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Boomssesteenweg*. In *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/102485> op 06-06-2016 16:49.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË. KAART VAN FERRARIS. KABINETSKAART VAN DE OOSTENRIJKSE NEDERLANDEN EN HET PRINSBISDOM LUIK 1:11520, KAARTBLAD 73 RUPELMONDE.

http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpFerrarisCarte_nl.html

NGI

cartoweb.be V1.1

ONDERZOEKSBALANS ARCHEOLOGIE

<https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

Periode			Datering
steentijd	paleolithicum	vroeg (oud)	tot 300.000 BP
		midden	300.000 - 35.000 BP
		laat (jong)	35.000 - 14.000 BP
		finaal	vanaf 14.000 BP
	mesolithicum	vroeg	vanaf 9500 v. Chr.
		midden	8 ^{ste} millennium v. Chr.
		laat	7 ^{de} en 6 ^{de} millennium v. Chr.
		finaal	5 ^{de} millenium v. Chr.
	neolithicum	vroeg	5300 - 4400 v. Chr.
		midden	4400 - 3700 v. Chr.
		laat	3700 - 3000 v. Chr.
		finaal	3000 - 2000 v. Chr.
metaaltijden	bronstijd	vroeg	2000 - 1800 v. Chr.
		midden	1800 - 1100 v. Chr.
		laat	1100 - 800 v. Chr.
	ijzertijd	vroeg	800 - 500 v. Chr.
		midden	500 - 250 v. Chr.
		laat	na 250 v. Chr.
Romeinse tijd		vroeg	1 ^{ste} eeuw
		midden	2 ^{de} en 3 ^{de} eeuw
		laat	4 ^{de} eeuw
middeleeuwen		vroeg	5 ^{de} tot 9 ^{de} eeuw
		volle	10 ^{de} tot 12 ^{de} eeuw
		laat	13 ^{de} tot 15 ^{de} eeuw
nieuwe tijd			16 ^{de} tot 18 ^{de} eeuw
nieuwste tijd			19 ^{de} en 20 ^{ste} eeuw

Dit chronologisch kader is bedoeld ter oriëntatie. Er werd gekozen voor algemene tijdvakken om niet de indruk te wekken dat culturen in kalenderjaren kunnen worden gevat. De jaren voor 10.000 BP zijn uitgedrukt in 'jaren geleden' of jaren BP (before present = 1950). De jaren na 10.000 BP zijn uitgedrukt in jaren voor of na Chr.

LIJST VAN DE AFBEELDINGEN

- Fig. 1 Uitsnede uit het Groot Referentie Bestand 1:2000 met aanduiding van het projectgebied. © Geopunt
- Fig. 2 Uitsnede uit de topografische kaart 1:10000 met aanduiding van het projectgebied. © NGI
- Fig. 3 Detail uit de bodemkaart volgens Belgische Classificatie met situering van het onderzoeksgebied. © DOV
- Fig. 4 Gegeorefereerd detail uit de Ferrariskaart © Geopunt
- Fig. 5 Gegeorefereerd detail uit de detailplannen van de Atlas der Buurtwegen ©Geopunt
- Fig. 6 Gegeorefereerd detail uit de kaart van Vandermaelen ©Geopunt
- Fig. 7 Gegeorefereerde uitsnede uit de kaart van Popp ©Geopunt
- Fig. 8 Gegeorefereerde uitsnede uit de kaart van Popp ©Geopunt
- Fig. 9 Orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1979-1990 met aanduiding van het projectgebied. © Geopunt
- Fig. 10 Orthofotomozaïek grootschalig winteropnamen 2013-2015 met aanduiding van het projectgebied. © Geopunt
- Fig. 11 De polygonen van de CAI van juli 2015 in overlay op het GRB. © cai.erfgoed.net en Geopunt
- Fig. 12 De werkputten in overlay op het GRB. © Geopunt
- Fig. 13 De werkputten in overlay op het ontwerp.
- Fig. 14 profiel P1NS in werkput 1.
- Fig. 15 profiel P2SN in werkput 2.
- Fig. 16 profiel P3NS in werkput 3.
- Fig. 17 Spoor GR3, een gracht uit de 17de eeuw. Links in Grondvlak. Rechts in doorsnede. Het spoor werd doorsneden door een kuil KU5, uit de periode 1850-1950. Coupe 3AB.
- Fig. 18 Spoor S17.
- Fig. 19 Spoor S18.
- Fig. 20 Vondsten uit gracht GR3: voorzijde en keerzijde
- Fig. 21 Vondsten uit spoor S20.
- Fig. 22 Rechts cementtegels uit spoor S18 (V8). Midden keramische tegels met mozaïekpatroon en rechts cementtegels met geometrisch patroon uit spoor S19.
- Fig. 23 Allesporenplan gefaseerd.

Profiel	referentiepunt	X	Y	Z	mV	VL1
P1NS	R1	151345,99	206715,63	16,64	17,10	16,05
	R2	151346,26	206714,70	16,63		
P2SN	R3	151356,94	206708,02	16,34	16,96	16,20
	R4	151356,62	206709,03	16,34		
P3NS	R5	151563,75	206731,70	16,41	17,06	16,15
	R6	151364,05	206730,76	16,45		

Sporenlijst 2016/187

	spoor	datum	WP	VL	vorm	lengte	breedte	diepteMax	coupe	homogeniteit	Kleur	vlakken	textuur		inclusie	aflijning	interpretatie	jonger Dan	gelijkgesteld Met			
1		2/06/2016	1	1	rechthoekig	120	60			heterogeen	donker grijs	bruin		fijn	zwak siltig	zand	baksteen (1), metaal (1), boomwortels					
2		2/06/2016	1	1	rechthoekig	142	112			homogeen		bruin		fijn	zwak siltig	zand	baksteen (1), houtskool (1), keramiek,	3				
3		2/06/2016	1	1	langwerpig		160	20		homogeen		grijs	bruin		fijn	zwak siltig	zand	keramiek (1), duidelijk baksteen (2)	greppelvulling			
4		2/06/2016	1	1	rechthoekig	+70	90			homogeen		bruin		fijn	zwak siltig	zand	houtskool (1), baksteen (1)					
5		2/06/2016	1	1	rechthoekig	+40	85	20		homogeen	donker	bruin		fijn	zwak siltig	zand		scherp	kuilvulling	3		
6		2/06/2016	1	1	rechthoekig	+74	80			homogeen		grijs	bruin		fijn	zwak siltig	zand	houtskool (1), baksteen (1), plantenwortel		3		
7		2/06/2016	1	1	onregelmatig	90	65			heterogeen		beige		fijn	zwak siltig	zand	mortel (3), baksteen	scherp	laag	8		
8		2/06/2016	1	1	rechthoekig	+110	129			homogeen		grijs	bruin		fijn	zwak siltig	zand	baksteen (1)	duidelijk	kuilvulling	11	
9		2/06/2016	1	1	onregelmatig	+80	97			homogeen		grijs	bruin	beige	fijn	zwak siltig	zand	baksteen (1)	duidelijk	kuilvulling		
10		2/06/2016	1	1	ovaal	90	45			homogeen	donker grijs	bruin		fijn	zwak siltig	zand		duidelijk	kuilvulling	9, 11	8	
11		2/06/2016	1	1	onregelmatig					heterogeen		bruin	geel	fijn	zwak siltig	zand		duidelijk	kuilvulling			
12		2/06/2016	1	1	onregelmatig	80	48			heterogeen	licht grijs	bruin	geel	fijn	zwak siltig	zand	baksteen (1), houtskool (1)	duidelijk	kuilvulling	9		
13		2/06/2016	1	1	onregelmatig	45	40			homogeen	licht grijs	bruin	geel	fijn	zwak siltig	zand	houtskool (1)	duidelijk	kuilvulling			
14		2/06/2016	1	1	hoekig	+120	140			heterogeen	licht		grijs	groengeel	fijn	matig siltig	zand	houtskool (1), baksteen (2), beton	scherp	kuilvulling		
15		2/06/2016	1	1	hoekig		100			homogeen	licht bruin	grijs		fijn	zwak siltig	zand	baksteen	scherp	kuilvulling			
16		2/06/2016	1	1	hoekig	90	80			lemig		grijs	bruin		fijn	zwak siltig	zand	baksteen (1)	scherp	kuilvulling	15	
17		2/06/2016	1	1	rechthoekig		230			heterogeen		grijs	bruin	wit	fijn	zwak siltig	zand	baksteen (2)	scherp	kuilvulling		
18		2/06/2016	2	1	rechthoekig		530			heterogeen	donker grijs	bruin	geel	fijn	zwak siltig	zand	baksteen (3), cement, cementtegel	scherp	kuilvulling			
19		2/06/2016	2	1	onregelmatig		430			heterogeen	donker grijs	bruin	grijs	fijn	zwak siltig	zand	baksteen (2), cement (1), cementtegel	scherp	kuilvulling			
20		2/06/2016	2	1	ovaal		290			heterogeen	donker grijs	bruin	grijs	fijn	zwak siltig	zand	baksteen (3), cementtegel (1),	scherp	kuilvulling	24		
21		2/06/2016	2	1			65		P2SN	heterogeen	donker	bruin	geel	fijn	zwak siltig	zand	baksteen (1), mortel (1)		laag			
22		2/06/2016	2	1			76		P2SN	homogeen		geel	bruin	geel	fijn	zwak siltig	zand	houtskool (1), baksteen (1), mortel (1)		laag		
23		2/06/2016	2	1			110		P2SN	heterogeen	licht		geel	wit	fijn	sterk siltig	zand	mangaan (1)		laag		
24		2/06/2016	2	1	rechthoekig		750			heterogeen	licht groen	grijs	bruin	fijn	zwak siltig	zand	baksteen (1)	duidelijk	kuilvulling			
25		2/06/2016	2	1	onregelmatig		270			heterogeen	donker grijs	bruin	geel	fijn	zwak siltig	zand	baksteen (2), cement, metaaldraad	scherp	kuilvulling			
26		2/06/2016	2	1	langwerpig	350				heterogeen	donker grijs	bruin		fijn	zwak siltig	zand	baksteen (2)	scherp	kuilvulling			
27		2/06/2016	2	1	onregelmatig	350	270			heterogeen	donker grijs	bruin	geel	fijn	zwak siltig	zand	wit glas (1)	scherp	kuilvulling			
28		2/06/2016	2	1	onregelmatig		160			heterogeen	licht geel	wit		fijn	zwak siltig	zand	mortel (3), baksteen (1)	scherp	kuilvulling	29		
29		2/06/2016	2	1	onregelmatig		300			heterogeen	licht geel	bruin	bruin	fijn	zwak siltig	zand	baksteen (1)	scherp	kuilvulling			
30		2/06/2016	3	1	hoekig	+118										baksteen (3), cement		muur				
31		2/06/2016	3	1	onregelmatig	29	40			heterogeen	donker bruin	grijs	wit	fijn	zwak siltig	zand		duidelijk	kuilvulling			
32		2/06/2016	3	1	onregelmatig		90			heterogeen		grijs	wit	fijn	zwak siltig	zand		geleidelijk	natuurlijk			
33		2/06/2016	3	1	onregelmatig		70			heterogeen	licht geel	wit	grijs	fijn	zwak siltig	zand		scherp	kuilvulling			
34		2/06/2016	3	1	rechthoekig		+120			heterogeen	donker	bruin		fijn	zwak siltig	zand	baksteen (2)	scherp	kuilvulling			
35		2/06/2016	3	1	rechthoekig	85	76			heterogeen	donker	bruin		fijn	zwak siltig	zand	baksteen (2), mortel (2)	scherp	kuilvulling			

Sporenlijst 2016/187

Spoor	datum	WP	VL	vorm	lengte	breedte	diepteMax	coupe	homogeniteit	Kleur			vlekken	textuur			Inclusie	aflijning	interpretatie	Jonger Dan	gelijkgesteld Met
36	2/06/2016	3	1	rechthoekig	1300				heterogeen	donker		bruin		fijn	zwak siltig	zand	baksteen (2), golfpan (1), mortel (1)	scherp	kuilvulling		
37	2/06/2016	3	1	rechthoekig		155											baksteen (3), cement	scherp	muur		
38	2/06/2016	3	1	rechthoekig	40	36			heterogeen	donker		bruin		fijn	zwak siltig	zand	baksteen (1)	scherp	kuilvulling		
39	2/06/2016	3	1	rechthoekig	100	60			heterogeen	donker		bruin		fijn	zwak siltig	zand	baksteen (3), golfpan (1)	scherp	kuilvulling		
40	2/06/2016	3	1	rechthoekig		85			heterogeen	donker		bruin		fijn	zwak siltig	zand	baksteen (1), tegel (2), cement,	scherp	kuilvulling		
41	2/06/2016	3	1				90	P3NS	homogeen	licht	wit	geel		fijn	matig siltig	zand	wortelgangen		laag		
42	2/06/2016	3	1				60	P3NS	heterogeen	donker	grijs	bruin		fijn	zwak siltig	zand	houtschool (1), mortel (2), houtschool (1)		laag		
43	2/06/2016	3	1					P3NS	homogeen	donker	grijs	bruin		fijn	zwak siltig	zand			laag		
44	2/06/2016	3	1					P3NS	homogeen	donker	grijs	bruin		fijn	sterk siltig	zand			laag		
45	2/06/2016	1	1				95		heterogeen	donker		bruin	groen	fijn	zwak siltig	zand	baksteen (2), mortel (2)	scherp	laag		
46	2/06/2016	1	1				100		heterogeen	licht		bruin		fijn	matig siltig	zand	houtschool (1)		laag		
47	2/06/2016	1	1				104		homogeen	licht		groen		fijn	matig siltig	zand		scherp	laag		
48	2/06/2016	1	1				120		homogeen	licht		wit	geel	fijn	matig siltig	zand		scherp	laag		
49	2/06/2016	1	1				120		homogeen	licht	grijs	geel		fijn	sterk siltig	zand		scherp	laag		

2016/187 Antwerpen Wilrijk Kleine Steenweg 68						Vondstenlijst				20/07/2016
vondst	spoor	complex	werkput	vlak	methode	locatie	diepte	maaswijdte	materiaalcategorie	samenvatting
V1	S2	KU2	1	1	aanleg vlak				keramiek	V1. materiaalcategorie: keramiek. In totaal 2 fragmenten: rood aardewerk (2).
V2	S3	GR3	1	1	aanleg vlak				keramiek	V2. materiaalcategorie: keramiek. In totaal 6 fragmenten: rood aardewerk (3), steengoed (2), wit aardewerk (1). Datering: eind 16de en 17de eeuw.
V3	S3	GR3	1	1	aanleg vlak				keramiek	V3. materiaalcategorie: keramiek. In totaal 1 fragment: majolica (1). Datering: 17de - 18de eeuw.
V4	S17	KU17	1	1	aanleg vlak				keramiek	V4. materiaalcategorie: keramiek. In totaal 3 fragmenten: rood aardewerk (2), steengoed (1).
V5	S17	KU17	1	1	aanleg vlak				bouwkeramiek	V5. materiaalcategorie: bouwkeramiek. In totaal 3 fragmenten: vensterglas (1), baksteen (1), mortel (1).
V6	S20	KU20	2	1	aanleg vlak				keramiek	V6. materiaalcategorie: keramiek. In totaal 6 fragmenten: industrieel wit (5), steengoed (1). Datering: 19de - 20e eeuw.
V7	S24	KU24	2	1	aanleg vlak				keramiek	V7. materiaalcategorie: keramiek. In totaal 3 fragmenten: rood aardewerk (3). Datering: jonger dan spoor 3.
V8	S18	KU18	2	1	aanleg vlak				bouwkeramiek	V8. materiaalcategorie: bouwkeramiek. In totaal 2 fragmenten: vloertegel (1), wandtegel (1). Diagnostisch: ingelegde cementtegel, industriële witte wandtegel. Datering: na 1870 (Baeck 2008).
V9	S19	KU19	1	1	aanleg vlak				bouwkeramiek	V9. materiaalcategorie: bouwkeramiek. In totaal 2 fragmenten: vloertegel (2). Diagnostisch: ingelegde cementtegel met geometrisch, ingelegde keramische industriële tegel met mozaïekmotief. Datering: na 1870 (Baeck 2008).

1

foto	datum	aard	doel	werkput	vlak	spoor	coupe	auteur
WIKL_2016_187_1	02-06-2016	overzicht	werkput	1	1			JDB
WIKL_2016_187_2	02-06-2016	overzicht	werkput	1	1			JDB
WIKL_2016_187_3	02-06-2016	overzicht	werkput	1	1			JDB
WIKL_2016_187_4	02-06-2016	overzicht	werkput	1	1			JDB
WIKL_2016_187_5	02-06-2016	overzicht	werkput	1	1			JDB
WIKL_2016_187_6	02-06-2016	overzicht	werkput	1	1			JDB
WIKL_2016_187_7	02-06-2016	overzicht	werkput	1	1			JDB
WIKL_2016_187_8	02-06-2016	overzicht	werkput	1	1			JDB
WIKL_2016_187_9	02-06-2016	overzicht	werkput	1	1			JDB
WIKL_2016_187_10	02-06-2016	overzicht	werkput	2	1			JDB
WIKL_2016_187_11	02-06-2016	overzicht	werkput	2	1			JDB
WIKL_2016_187_12	02-06-2016	overzicht	werkput	2	1			JDB
WIKL_2016_187_13	02-06-2016	overzicht	werkput	2	1			JDB
WIKL_2016_187_14	02-06-2016	overzicht	werkput	2	1			JDB
WIKL_2016_187_15	02-06-2016	overzicht	werkput	2	1			JDB
WIKL_2016_187_16	02-06-2016	overzicht	werkput	2	1			JDB
WIKL_2016_187_17	02-06-2016	overzicht	werkput	2	1			JDB
WIKL_2016_187_18	02-06-2016	overzicht	werkput	2	1			JDB
WIKL_2016_187_19	02-06-2016	overzicht	werkput	2	1			JDB
WIKL_2016_187_20	02-06-2016	overzicht	werkput	3	1			JDB
WIKL_2016_187_21	02-06-2016	overzicht	werkput	3	1			JDB
WIKL_2016_187_22	02-06-2016	overzicht	werkput	3	1			JDB
WIKL_2016_187_23	02-06-2016	overzicht	werkput	3	1			JDB
WIKL_2016_187_24	02-06-2016	overzicht	werkput	3	1			JDB
WIKL_2016_187_25	02-06-2016	overzicht	werkput	3	1			JDB
WIKL_2016_187_26	02-06-2016	overzicht	werkput	3	1			JDB
WIKL_2016_187_27	02-06-2016	overzicht	werkput	3	1			JDB
WIKL_2016_187_28	02-06-2016	overzicht	werkput	3	1			JDB
WIKL_2016_187_29	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	1		JDB
WIKL_2016_187_30	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	1		JDB
WIKL_2016_187_31	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	2		JDB
WIKL_2016_187_32	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	2		JDB
WIKL_2016_187_33	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	3		JDB
WIKL_2016_187_34	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	4		JDB
WIKL_2016_187_35	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	5		JDB
WIKL_2016_187_36	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	6		JDB

foto	datum	aard	doel	werkput	vlak	spoor	coupe	auteur
WIKL_2016_187_37	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	7,8		JDB
WIKL_2016_187_38	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	7,8		JDB
WIKL_2016_187_39	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	9,10,12,13		JDB
WIKL_2016_187_40	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	9,10,12,13		JDB
WIKL_2016_187_41	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	10		JDB
WIKL_2016_187_42	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	11		JDB
WIKL_2016_187_43	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	13		JDB
WIKL_2016_187_44	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	13		JDB
WIKL_2016_187_45	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	14		JDB
WIKL_2016_187_46	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	15		JDB
WIKL_2016_187_47	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	16		JDB
WIKL_2016_187_48	02-06-2016	vlak	spoor	1	1	17		JDB
WIKL_2016_187_49	02-06-2016	vlak	spoor	2	1	18		JDB
WIKL_2016_187_50	02-06-2016	vlak	spoor	2	1	18		JDB
WIKL_2016_187_51	02-06-2016	vlak	spoor	2	1	19		JDB
WIKL_2016_187_52	02-06-2016	vlak	spoor	2	1	20,24		JDB
WIKL_2016_187_53	02-06-2016	vlak	spoor	2	1	20,24		JDB
WIKL_2016_187_54	02-06-2016	vlak	spoor	2	1	24		JDB
WIKL_2016_187_55	02-06-2016	vlak	spoor	2	1	25,26,27		JDB
WIKL_2016_187_56	02-06-2016	vlak	spoor	2	1	28,29		JDB
WIKL_2016_187_57	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	30,31,32,33		JDB
WIKL_2016_187_58	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	30,31,32,33		JDB
WIKL_2016_187_59	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	30		JDB
WIKL_2016_187_60	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	30		JDB
WIKL_2016_187_61	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	30		JDB
WIKL_2016_187_62	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	31,33		JDB
WIKL_2016_187_63	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	31,33		JDB
WIKL_2016_187_64	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	31,33		JDB
WIKL_2016_187_65	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	34		JDB
WIKL_2016_187_66	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	34		JDB
WIKL_2016_187_67	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	35		JDB
WIKL_2016_187_68	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	35		JDB
WIKL_2016_187_69	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	36		JDB
WIKL_2016_187_70	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	36		JDB
WIKL_2016_187_71	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	37		JDB
WIKL_2016_187_72	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	38		JDB
WIKL_2016_187_73	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	39		JDB

foto	datum	aard	doel	werkput	vlak	spoor	coupe	auteur
WIKL_2016_187_74	02-06-2016	vlak	spoor	3	1	40		JDB
WIKL_2016_187_75	02-06-2016	detail	profiel	1			P1NS	JDB
WIKL_2016_187_76	02-06-2016	detail	profiel	1			P1NS	JDB
WIKL_2016_187_77	02-06-2016	detail	profiel	1			P1NS	JDB
WIKL_2016_187_78	02-06-2016		profiel	1			P1NS	JDB
WIKL_2016_187_79	02-06-2016		profiel	2			P2SN	JDB
WIKL_2016_187_80	02-06-2016		profiel	2			P2SN	JDB
WIKL_2016_187_81	02-06-2016		profiel	2			P2SN	JDB
WIKL_2016_187_82	02-06-2016		profiel	3			P3NS	JDB
WIKL_2016_187_83	02-06-2016		profiel	3			P3NS	JDB
WIKL_2016_187_84	02-06-2016		coupe	1	1	3,5	3AB	JDB
WIKL_2016_187_85	02-06-2016		coupe	1	1	3,5	3AB	JDB

Antwerpen Wilrijk
Kleine Steenweg 68
2016/187

Bijlage 5
Tekeningenlijst

7 jun. 2016

tekening	blad	profiel	coupe	werkput	vlak	sporen	tekenaar	doel	datum	schaal
1	1	P1NS		1		45, 46, 47, 48, 49	MA	profiel	02-06-16	1:20
2	1	P2SN		2		21, 22, 23	MA	profiel	02-06-16	1:20
3	1	P3NS		3		41, 42, 43, 44	MA	profiel	02-06-16	1:20
4	1		3AB	1	1	3, 5	MA	coupe	02-06-16	1:20

MA= Marleen Arckens JDB = Jan De Beenhouwer GB= Gerben Bervoets